

פְּרֻשְׁתָּא (5Mózes 11:26–16:17.) **Röé**

Szemelvények

רָאָה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם, בְּרִכָּה וּקְלָלָה. (דברים יא, כו)

Íme lásd, én elétek helyezek a mai napon áldást és átkot. (5Mózes 11:26.)

רָאָה אֲנֹכִי נֹתֵן בְּרִכָּה וּקְלָלָה – **Íme lásd, én elétek helyezek... áldást és átkot.** – הָאֲמֹרוֹת בְּהַר גְּרִזִים – Amelyek elhangzanak a Gerizim hegyén – וּבְהַר – és az Évál hegyén.^[1]

וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ בָּא שְׂמָה לְרִשְׁתָּהּ, וְנִמְתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל. (דברים יא, כט)

És léssen, ha bevisz téged az Örökkévaló, a te Istened az országba, ahova bemegy, hogy elfoglaljad, akkor add az áldást a Gerizim hegyére és az átkot az Évál hegyére. (5Mózes 11:29.)

יָת – Onkelosz fordításában: – **...add az áldást...** – כְּתַרְגוּמוֹ – וְנִמְתָּה אֶת הַבְּרָכָה – מְבָרְכִיָּא אֶת הַמְּבָרְכִים „*ját mövάρχájá*”, [Nem „az áldást.” Mert az áldást nem lehet valahová helyezni, hanem inkább azokat] „akik áldanak.”

– **...a Gerizim hegyére...** – כְּלָפִי הַר גְּרִזִים – [Nem szó szerint a hegyen álltak, hiszen mind az áldást, mind az átkot a leviták osztották, ők pedig a két hegy között, a völgyben voltak. Ezt inkább úgy kell érteni, hogy a] Gerizim hegye felé – הוֹפְכִים פְּנִיָּהֶם – fordították arcukat, – וּפְתָחוּ בְּבִרְכָה – és úgy kezdtek el mondani az áldást: – בְּרוּךְ הָאִישׁ – „Áldott legyen a férfi, aki nem készít faragott vagy öntött képet...” – אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹי – Annak a fejezetnek^[2] az összes átkát – אָמְרוּ תְּחִלָּה בְּלִשׁוֹן בְּרוּךְ – először [áldásként,] az „áldott” szóval [kezdve] mondták el. – וְאַחַר כֵּן הִפְכוּ פְּנֵיהֶם – Majd arcukat elfordították – וּפְתָחוּ בְּקְלָלָה – és elkezdtek [mondani] az átkokat.^[3]

לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׂבֻטֵיכֶם לְשׂוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁמָּה, לְשַׁכְּנֹו תִדְרָשׁוּ וּבֵאתָ שָׁמָּה. (דברים יב, ד-ה)

Ne tegyetek így az Örökkévalóval, a ti Istenetekkel. Hanem arra a helyre, amelyet kiválaszt az Örökkévaló, a ti Istenetek a törzseitek közül, hogy odahelyezze nevét, az Ő székhelyét, menjete föl, és oda menj. (5Mózes 12:4–5.)

לא תעשוין כן – **Ne tegyetek így...** – להקטיר לשמים – [Azaz ne] hozzatok égőáldozatokat az Égnek – בכל מקום – akárhova, [4] – **כי אם במקום אשר יבחר – hanem** [csak] **arra a helyre, amelyet kiválaszt az Örökkévaló...**
 – דבר אחר – Egy másik magyarázat: – ונתצתם את מזבחותם – [A tórai szakasz:] „Romboljátok le oltáraikat, – ואתם את שמם – ..tüntessétek el nevüket... [5] – לא תעשוין כן – **Ne tegyetek így...**” – אזתרה – [tulajdonképpen] – ולבותיך אבן מן המזבח – a Szent Név kitörlését, – או מן העזרה – [valamint] az oltár egy kövének – vagy a Szentélyudvar [valamely kövének] összetörését. – אמר רבי ישמעאל – Jismáél rabbi [erre] azt mondta: – וכי תעלה על דעתך – Elképzeltető-e [olyasmí], – שישראל נוהגין את – hogy egy izraelita [a szó szoros értelmében] az oltárokat összetörje? – אלא – [Itt] sokkal inkább [arról van szó], – [hogyan] ne tégy úgy, aho-
 gyan ők szoktak, – ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב – nehogy bűnöd ősatyáid Szentélyének pusztulását okozza.

לא תעשוין ככל אשר אנחנו עושים פה היום, איש כל הישר בעיניו. (דברים יב, ח)
Ne cselekedjetek a szerint, amint cselekszünk ma itt; mindenki azt, ami az ő szemében helyes. (5Mózes 12:8.)

לא תעשוין ככל אשר אנחנו עושים וגו' – **Ne cselekedjetek aszerint, amint cselekszünk...** – מוסב למעלה – Ez egy fentebbi [szakasz] folytatása: – על כי – על קשתעברו את – „Mert ti átmentek a Jordánon...” [6] – אתם עברתם את הירדן וגו' – Amint átkeltek a Jordánon, – מיד מתרים אתם – rögtön megtehetitek majd, – להקריב בבמה – hogy áldozatot mutassatok be személyes *bámá*-oltáron [7] – שכל כבוש – abban a tizennégy esztendőben, – וחלוק – amíg az ország meghódítása és [területének] felosztása [zajlik]. – לא תקריבו – Mindazonáltal a személyes *bámá*-oltáron – ובבמה – nem mutathattok be – כן מה שאתם מקריבים פה היום – semmilyen [olyan áldozatot], amelyet bemutattok ma itt – במשכן – a *Miskán*-ban, – שהוא – Ez – והוא כשר – és fel lett kenve. – עמכם – amely veletek marad – ונמשה – és fel lett kenve. – להקריב בו חטאות – [vagyis a hordozható sivatagi Szentély] megfelelő hely – ואשמות – vétek- és bűnáldozatok [bemutatásához] – וגדרים וגדרות – [vagyis] fogadalmi és önkéntes felajánlások [megtételére]. – אכל בבמה – Mindazonáltal a személyes *bámá*-oltáron – אין קרב – semmi [egyebet] nem lehet bemutatni, – אלא הנדר והנדב – csakis fogadalmi és önkéntes [áldozatokat]. [8] – וזהו – És ez a jelentése annak, hogy – „...mindenki azt, ami az ő szemében helyes”: – וגדרים וגדרות – [vagyis] fogadalmi és önkéntes áldozatokat, – שאתם מתנדבים – amelyeket azért fogadkoztok [meghozni], – על ידי שישר בעיניכם להביאם – mert helyénvalónak érzitek [meghozni] azokat, – ולא על ידי חובה – és nem azért, mert az kötelesség volna. – אותם תקריבו בבמה – Ezeket [nyugodtan] bemutathatjátok egy személyes *bámá*-oltáron.

וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁמָּה תִּבְיָאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם, עוֹלְתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מִעֲשֹׂתֵיכֶם וּתְרַמַּת יָדְכֶם וְכָל מִבְּחַר גְּדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרֹו לַיהוָה. (דברים יב, יא)

Akkor léssen egy hely, amelyet az Örökkévaló, a ti Istenetek kiválaszt, hogy ott lakozzék a neve, oda vigyétek mindazt, amit parancsolok nektek: égő- és vágóáldozataitokat, tizedeiteket és kezetek adományát és minden fogadalmaitok színjavát, amelyeket fogadtok az Örökkévalónak. (5Mózes 12:11.)

Építsétek fel magatoknak – בְּיִרוּשָׁלַיִם – a kiválasztott Szentélyt – בֵּית הַבְּחִירָה – Jeruzsálemben. – וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדוֹד – Így áll [a Szentírásban] Dáviddal kapcsolatban: [9] – „Amikor a király már a palotájában lakott, – וְהָ הִנִּיחַ לוֹ מִסָּבִיב – és az Örökkévaló mindenfelől nyugalmat adott neki – מִכָּל אוֹיְבָיו – minden ellenségeitől, – וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵל – ezt mondta a király Nátán prófétának: – רְאֵה נָא – Nézd, – אֲנֹכִי יוֹשֵׁב – én cédruspalotában lakom, – בְּבַיִת אֲרָזִים – az Isten ládája pedig sátorlapok között lakik.”

Fentebb Silóról – לְמַעַלָּה אָמַר לְעִנְיָן שִׁילָה – ...oda vigyétek... – שָׁמָּה תִּבְיָאוּ וְגוֹי' van szó, [ahol a Szentély azelőtt állt, mielőtt felépült volna Jeruzsálemben,] – וְכֵן אָמַר לְעִנְיָן יְרוּשָׁלַיִם – míg ellenben itt Jeruzsálemről van szó. – אֲזַי חִלְקָם הַכָּתוּב – Azért választja el őket [egymástól] a Szentírás, – לְתַן הַתֵּר בֵּין זֶה לְזֶה – hogy ezáltal, utaljon a kettőjük közötti engedményre: – מִשְׁחַרְבָּה שִׁילָה – Attól kezdődően, hogy Siló elpusztított – וּבָאוּ לְנוּב – és ők megérkeztek Novba, – וְחַרְבָּה נֹב – és Nov is elpusztított – וּבָאוּ לְגִבְעוֹן – és ők megérkeztek Gibeonba, – הָיוּ הַבְּמוֹת – a személyesbámá-oltárok [emelése] engedélyezett volt, – עַד – egészen addig, míg meg nem érkeztek Jeruzsálembé [és ott végleges lett a Szentély helye].

– מִלְמַד – Ez azt tanítja, – שְׂיָבִיא מִן – ...fogadalmaitok színjavát... – מִבְּחַר גְּדְרֵיכֶם – hogy az embernek a legjobból kell felajánlást tennie.

כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה בְּאֶחָד שְׁבֻטֵיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ, וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה. (דברים יב, יד)

Azon a helyen, amelyet kiválaszt az Örökkévaló törzseitek egyikében, ott mutasd be égőáldozataidat, és ott tedd meg mindazt, amit neked parancsolok. (5Mózes 12:14.)

Benjámintól – בְּחֵלְקוֹ שֵׁל בְּנֵימִין – ...törzseitek egyikében... – שְׁבֻטֵיךָ területén. – וְלְמַעַלָּה הוּא אוֹמֵר – Fent viszont azt mondja: [10] – „...minden törzsetek közül...”, – הֲאֵ כִי־צַד – hogy lehet ez? – Amikor megvásárolta Dávid – אֶת הַגִּבְעָן – a szérút [amelyet Istennek akart áldozni] – מִבְּחַר גְּדְרֵיכֶם – a jebuszi Árávnától, [11] – מִכָּל הַשְּׁבֻטִים – minden törzstől beszédett érte aranyat [hogy kifizesse azt], – וּמִכָּל מָקוֹם –

azonban – הגרן בקלקו של בנימין הנה – a szerű teljes egészében Benjámin területén volt.

לא תוכל לאכל בשעריה מעשר דגנה ותירשה ויצהרה ובכלת בקרה וצאנה, וכל גדריה אשר תדר ונדבתיך ותרומת ידה. (דברים יב, יז)

Képtelen leszel enni kapuidban gabonád, mustod és olajod tizedét, sem marhád és apró jószágod elsőszülöttjeit, sem bármit, amit fogadalomban följánlottál, sem önkéntes adományaidat és kezéd áldozatát. (5Mózes 12:17.)

לא תוכל – Képtelen leszel... [A tized jeruzsálemi fogyasztására már feljebb^[12] történt utasítás, akkor ez itt miért ismétlődik meg?] – בא – Ez a vers [a fenti felszólítás mellett] – egy tiltó parancsolattal is megerősíti – על הדבר – ezt a dolgot.

לא תוכל – Nem vagy képes... – רבי יהושע בן קרחה אומר – „Képes vagy rá, – אבל אינך רשאי – de nem teheted meg.” [Ez a megfogalmazás pedig csak nyomatékosítja a tilalom szigorát.] – Hasonlóan: – ואת היבوسی יושבי ירושלים – „A jevuszitákat, Jeruzsálem lakóit, – לא יכלו בני יהודה להורישם – nem tudták kiűzni Jehuda fiai.”^[13] – יבוסים היו – Ki tudták [volna űzni őket], – אלא שאינן – mert Ábrahám szövetséget kötött velük, – מפני שקרת להם אברהם ברית – amikor megvette [tőlük] – מערת – a kétszintes Máchpélá-barlangot.^[14] – ולא יבוסים היו אלא חתים היו – [Ugyan] nem jevusziták voltak, hanem hetiták,^[15] – אלא על שם העיר ששמה – [כי] אמר יהוה אל אברהם – „... hacsak el nem mozdítod a vakot és a sántát,” – [vagyis] a szobrokat, – שכתבו עליהם את השבועה – amelyekre az eskü [szövegét] írták.^[18]

...marhád... elsőszülöttjeit... – אזהרה לפהנים – Ez a tilalom a kohanitákra vonatkozik. [Ugyanis egyedül a kohaniták, vagyis a papok ehették a négylábú állatok elsőszülöttjeit.^[19]]

...kezéd áldozatát. – אלו הבכורים – Ez a növények zsengeire utal.^[20]

כי יחסך ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם ונבחת מבקרה ומצאנה אשר נמן יהוה לך כבאשר צויתך, ואכלת בשעריה בכל את נפשה. (דברים יב, כא)

Ha a hely, amelyet az Örökkévaló, a te Istened kiválaszt, hogy odahelyezze nevét, messze lesz tőled, akkor levághatsz marhádból és juhodból, amelyet az Örökkévaló adott neked, úgy,amint parancsoltam neked, és egyél kapuidban lelked egész kívánsága szerint. (5Mózes 12:21.)

– ולא תוכל לבוא – **Ha a hely... messze lesz tőled...** – **כי ירחק ממך המקום** – És nem fogsz tudni jönni – וְלַעֲשׂוֹת שְׁלָמִים – hogy bemutass béke áldozatot – שְׁהַמְשַׁכֵּן הוֹלֵךְ עִמָּכֶם – úgy mint most, – כָּמוֹ עַכְשָׁיו – minden nap, – בְּכָל יוֹם – amikor a Sátor veletek megy.

...levághatsz... úgy, amint parancsoltam

neked... – לְמַדְבּוֹ – Ez arra tanít minket, – שְׂיֵשׁ צוּוֵי בְּבִיחָה – hogy a [nem áldozati] állatok vágása kapcsán is meg lett parancsolva, – הֵיֵאָדָּה יִשְׁחַט – hogyan kell vágni. – וְהֵן הַלְכוֹת שְׁחִיטָה – Ezek a *schitá* törvényei, – שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְמֹשֶׁה – melyeket szóban kapott meg Mózes a Szináj hegyén. – בְּסִינֵי עַל פֶּה

רק תזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש, ולא תאכל הנפש עם הבשר. (דברים יב, כג)

De óvakodjál: ne edd a vért, mert a vér a lélek, és ne edd a lelket a hússal. (5Mózes 12:23.)

A ממה שֶׁנֶּאֱמָר תִּזְק – **De óvakodjál: ne edd a vért...** – רק תזק לבלתי אכל הדם – A felszólításból, hogy „óvakodjál,” – אָתָּה לְמַד – megtudhatod, – שְׁהֵיוּ שְׂטוּפִים – hogy [az izraeliták akkoriban] előszeretettel ették a vért. – בְּדָם לְאָכְלוֹ – Ezért volt szükséges figyelmeztetni őket: – לְפִיכָּה הִצְרָךְ לומר תִּזְק – „óvakodjál!” – דְּבַרֵי רַבִּי יְהוּדָה – Ez Jehudá rabbi véleménye. – רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאי – A – לא בא הכתוב אלא להזהירך – Simon ben Ázáj rabbi viszont úgy vélte: – וְלְלַמְּדָךְ – és tanításban részesít, – עד כמה – A Szentírás csupán figyelmeztet – מִיְּהוּדָה – milyen mértékig kell erőfeszítéseket tenni a parancsolatok megtartásáért. [Azaz ellenállni a kísértésnek, hogy engedetlenek legyünk Istennel.] – אָתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת – Ha a vér – אִם הַדָּם שֶׁהוּא קָל לְהִשְׁמַר מִמֶּנּוּ – [evésével] kapcsolatban, amelyet pedig könnyű elkerülni, – שְׂאִין אָדָּם – szükséges megerősíteni az embert, – הִצְרָךְ לְחִזְקָךְ – elővigyázatra intve [a dolgot illetően], – קָל וְחֵמֶר לְשָׂאֵר מִצְוֹת – akkor mennyivel inkább így van ez a többi parancsolatot illetően.

– אֲזַהֶרָה – **...és ne edd a lelket a hússal.** – **עַם הַבָּשָׂר** – Ez [alapján] tiltott – לֹא אֲכַבֵּר מִן הַחַי – élő állat húsából [enni].^[21]

שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוה, למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני יהוה אלהיך. (דברים יב, כח)

Gondosan ügyelj és hallgass mind e szavakra, amelyeket én neked parancsolok, hogy jó dolgod legyen neked és gyermekeidnek utánad mindörökké, ha azt teszed, ami jó és helyes az Örökkévaló, a te Istened szemében. (5Mózes 12:28.)

– שְׂמַר – **...ügyelj...** – זוּ מִשְׁנָה – Ez a törvény tanulmányozására vonatkozik, – שְׂמַר – שְׂמַרְתָּה לְשִׁמְרָהּ בְּבִטְנָה – amelyet „meg kell őrizned hasadban,” [vagyis önmagad részévé kell tenned,] – שְׂלֹא תִשְׁכַּח – hogy el ne felejtődjön, – כְּעֵינֶיךָ – amint írva van:^[22] – „Mert gyönyörűséget – שֶׁנֶּאֱמָר – Ha – וְאִם שְׁנִיתָ – [azaz magadban].”

már tanulmányoztad a törvényt, – אָפְשָׁר שְׁתַּשְׁמַע וּתְקַיֵּם – akkor lehetőségessé [válík] számodra, hogy megszívleld és végrehajtsd; – הָא – de ha valaki nem mélyül el [a törvény] tanulmányozásában, – אֵינוּ בְּכֻלּוֹ מַעֲשֶׂה – akkor végre sem tudja hajtani azt.

Mind e szavakra. – אֶת כָּל הַדְּבָרִים – Egy kisebb parancsolat ugyanolyan értékes legyen számodra, – כְּמַצְנֵה הַמּוֹרָה – mint egy nagyobb jelentőségű.

...ami jó... – בְּעֵינֵי הַשָּׁמַיִם – Az Ég szemében.

...és helyes... – בְּעֵינֵי אָדָם – A halandók szemében.

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות, לא תסף עליו ולא תגרע ממנו. (דברים יג, א)
Mind azt a dolgot, amit parancsolok nektek, tartsátok meg, hogy megtegyétek; ne tégy hozzá, és ne végy el belőle. (5Mózes 13:1.)

Mind azt... – קְלָה – A kevésbé jelentőset éppúgy, – כְּבַהֲמוֹרָה – mint a nagy jelentőséggel bírót.

...tartsátok meg, hogy megtegyétek... – לֹתֵן לֹא תַעֲשֶׂה – Ez egy tiltó parancsolatot hozzátesz – עַל עֲשֵׂה – azokhoz a tevőleges parancsolatokhoz, – הָאֲמֹרִים בַּפְּרָשָׁה – amelyek ebben a fejezetben szerepeltek, – וְשָׁכַל הַשְׁמֵר לְשׁוֹן לֹא תַעֲשֶׂה הוּא – ugyanis a „tartsd meg” mindig tiltó parancsolatra utal, – אֵלָא שְׂאִין לוֹקִינִי – leszámítva, hogy az embert nem büntetik korbácsolással, – עַל הַשְׁמֵר – ha megsért egy „tarts meg” [kitétellel megfogalmazott tiltó parancsolatot], – שֶׁל עֲשֵׂה – amikor az egy tevőleges parancsolat kiegészítéseként szerepel.

...ne tégy hozzá... – תַּמְשָׁה טוֹטְפוֹת בְּתַפְלִין – [Például^[23] oly módon, hogy] öt tórai szakaszt [helyezel el négy helyett a fejre való] *tfilin*-be^[24] – בְּלוּלָב מֵיָנִין – [vagy] ötféle növényből [állítod] össze a *luláv*-ot^[25] [négy helyett] – [vagy] négy áldást [mondasz] a papi áldás [keretén belül, három helyett].^[26]

כִּי יִסִּיתְךָ אֲחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ אוֹ בְּנֶךָ אוֹ בֵּתְךָ אוֹ אִשְׁתְּךָ חֵיקְךָ אוֹ רֵעֶךָ אֲשֶׁר כָּנַפְשָׁךָ בְּסִטְרָךָ לֵאמֹר, גִּלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאַבְתֵּיךָ. (דברים יג, ז)

Ha fivéred, anyád fia, vagy fiad, vagy leányod, vagy ölelő hitvesed, vagy lelked szerint való jóbarátod titokban csábít téged, mondván: Menjünk, és szolgáljunk más isteneket, amelyeket nem ismersz sem te, sem őseid... (5Mózes 13:7.)

A „*hászátá*” – אֵין הֶסְתָּה אֵלָא גְרוּי – **Ha... csábít téged** (*ki jöszitchá*)... – כִּי יִסִּיתְךָ – szó mindig csábításra utal, – שְׁנֹאֲמַר – mint írva van:^[27] – אִם ה' יִסִּיתְךָ בִּי – „Ha az Örökkévaló csábított (*heszitchá*) ellenem.” – אַמִּיטֵר”א בְּלַעֲזוֹ – Ófranciául ez *ametre* (csábít). – שְׁמַשִּׂאוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן – Ráveszi, hogy megtegye.

אָחִיךָ – **...fivéred...** – מאָב – Atyai részről, – אוּ בֶן אִמְךָ – vagy **...anyád fia...** – מאָם – Anyai részről.

חִיקָךְ – **...ölelő [hitvesed]...** – הַשׁוֹכֵבֶת בְּחִיקָךְ – Ki öledben pihen – וּמְחַקָּה בָּךְ – és összeölelkezik veled. – אַפִּיקִידִיָּא בְּלַעֲזָא – Ófranciául *afichiede* (ölelő). – וְכֹן – Hasonlóan [amikor a próféta a Szentély oltárának alapjáról szól]: – וּמְחִיקַי – „A föld »ölelésben« (színén) lévő belső területtől,”[28] – מִיִּסּוּד הַתְּקוּעַ – האָרְץ – a földbe mélyesztett alapzattól.

אִשְׁרֵי כְּנֹפֶשֶׁךָ – **...lelked szerint való jóbarátod...** – זֶה אָבִיךָ – Ez apádra vonatkozik.[29] – פָּרַשׁ לָךְ הַכְּתוּב אֶת הַחֲבִיבִין לָךְ – A Szentírás azokat említi, akik kedvesek a szívednek; – קָל וְחֹמֶר לְאֲחֵרִים – a többiekre [tehát] annál inkább vonatkozik a dolog.

בְּסֶתֶר – **...titokban...** – דְּבַר הַכְּתוּב בְּהִנֵּה – A Szentírás az általános helyzetet írja le. – וְשָׂאִין דְּבָרֵי מְסִית אֶלְא בְּסֶתֶר – A csábító normál körülmények között [ugyanis] titokban közli mondandóját. – וְכֹן שְׁלֵמָה הוּא אוֹמֵר – Salamon is azt mondja:[30] – בְּנֶשֶׁף בְּעָרְבַיּוֹם – „A nap estéjének alkonyatán, – וְנֹאפְלָה – az éjszaka homályának feketeségében.”

אִשְׁרֵי לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאֲבֹתֶיךָ – **...amelyeket nem ismersz sem te, sem őseid.** – דְּבַר זֶה גְּנָאִי גְּדוֹל הוּא לָךְ – Ez valami roppant megalázó dolog számodra, – מַה שְׁמַסְרוּ לָהֶם – hiszen még a nem-zsidók sem vetik el – אֲבֹתֵיהֶם – őseik hagyományát; – וְזֶה אוֹמֵר לָךְ – ő [a csábító] mégis azt mondja neked: – עֲזוּב מַה שְׁמַסְרוּ לָךְ אֲבֹתֶיךָ – „Hagyd el őseid hagyományát”!

כִּי הִרְגַּת תְּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ, וַיַּד כָּל הָעָם בְּאַחֲרָנָה. (דברים יג, י)

Hanem meg kell ölnöd őt; a te kezéd legyen az első rajta, hogy megöld, és azután az egész nép keze. (5Mózes 13:10.)

כִּי הִרְגַּת תְּהַרְגֶנּוּ – **Hanem meg kell ölnöd őt...** – אִם יֵצֵא מִבֵּית דִּין זָכָאִי – Ha a bíróság ártatlannak találta, – תִּגְזַרְתָּהּ לְחֹבֶה – tárgyaltsd újra az ügyét, és ítéldesd el őt; – יֵצֵא מִבֵּית דִּין חַיִּב – ha viszont a bíróság bűnösnek találta őt, – אַל תִּחְזִירָהּ לְזָכוּת – akkor ne próbáld meg [újra tárgyalatni és] felmentetni őt.

אִם יֵצֵא מִבֵּית דִּין זָכָאִי – **...a te kezéd legyen az első rajta...** – מִצְוָה בְּיַד הַנֹּסֵת – A csábítás célszemélyének kötelessége – לְהַמִּיתוֹ – megölni [a csábítót]. – לֹא מֵת בְּיָדוֹ – Ha nem tudta megölni, – יָמוּת בְּיַד אֲחֵרִים – akkor másoknak kell végrehajtani a kivégzést, – שְׁנֹאָמַר – mint írva van: – וַיַּד כָּל הָעָם וְגו' – „...az egész nép keze”.

וְדַרְשֵׁת וְחִקְרַת וְשִׂאלַת הַיִּטֵּב, וְהִנֵּה אֲמַת נְכוֹן הַדְּבַר נִעְשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקֶרְבְּךָ. (דברים יג, טו)

Te nyomozz, vizsgálódj és gondosan kérdezősködj; és íme, ha igaz, bebizonyult a dolog, megtörtént ez az undokság közötted. (5Mózes 13:15.)

וְדַרְשֵׁת וְחִקְרַת וְשִׂאלַת הַיִּטֵּב – **Te nyomozz, vizsgálódj és gondosan kérdezősködj...** – מִכַּאֵן לְמָדוּ – Innét vezették le [a bölcsek], – שְׁבַע חֲקִירוֹת –

hogyan hét vizsgálat [kell, hogy legyen],[31] – מרבווי המקרא – a vers többlet szövegezéséből. – כאן יש שלוש – Itt három van említve: – דרישה וחקירה והיטב – „nyomozás,” „vizsgálódás” és „gondosság.” – A „kérdezősködő” nem tartozik [a hét] közé, – וממנו למדו בדיקות – mert abból az [incidenstől független tényállásokra vonatkozó] kikérdezés [szükségessége] lett levezetve.[32] – Más hol az – ובמקום אחר הוא אומר – „És ha gondos vizsgálatot végeztek a bírák.” – [33]: áll: – „Gondosan megvizsgáld.” – ודרשת היטב – [34]: Megint más hol meg az: – „Gondosan megvizsgáld.” – A „gondosan”-ból [itt] és a „gondosan”-ból [ott] kikövetkeztethető a *gözérá sává* (hasonló kifejezések)[35] elve alapján, – לתן האמור של זה בזה – hogy az egyik helyen szereplő szabályok vonatkoznak a másik helyre is. [Mintha azt írta volna a Tóra: „Te nyomoz, vizsgálódj és gondosan (kérdezősködj), a bírák végezzenek gondos vizsgálatot, vizsgáld meg jól.” A hét kifejezés hét kérdésre utal.]

בנים אתם ליהוה אלהיכם, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. (דברים יד, א)

Fiai vagytok ti az Örökkévalónak, a ti Isteneteknek. Ne vagdaljátok meg magatokat, és ne tegyetek kopaszságot szemetek közé halott miatt. (5Mózes 14:1.)

לא תתנו גדידה ושרט – **...Ne vagdaljátok meg magatokat...** – לא תתגדדו – על מת – Ne ejtsetek szakításokat és vágásokat testeteken – בשרכם – halott miatt, – כדרך שהאמורים עושין – amint az szokás az emoríták között, – ואתם ראויין להיות – mert ti Isten gyermekei vagytok, – ולכן ראויין – és ezért illő, hogy illendően nézzetek ki – ולא גודים ומקורחים – és ne legyetek összevagdaltva és lekopaszítva.

ובמקום – אצל הפדחת – **...szemetek közé...** – בין עיניכם – A homlok közelében. – לא יקרחו קרחה בראשם – [36]: áll: – „Ne csináljanak kopaszságot fejükön.” – Ez tesz [a tilalom szempontjából] egyenlőségjelet az egész koponya – כבין העינים – és a szemek közötti terület közé.

לא תאכל כל תועבה. (דברים יד, ג)

Ne egyél semmi utálatosat. (5Mózes 14:3.)

כל תועבה – **...semmi utálatosat.** – כל שתעבתי לה – Semmit, amit utálatossá tettem számodra. – כגון צרם און בכור – például megvágni egy elsőszülött állat fülét, – כדי לשחטו במדינה – hogy azt levághassák a Szentélyen kívül [ugyanis a törvény szerint a hibás elsőszülöttnak már nincs szentsége, és így bárhogy elfogyasztható]; – הרי דבר שתעבתי לה – ez olyasvalami, amit utálatossá tettem számodra. – כל מום לא יהיה בו – Abból, hogy „semmiféle hibája ne legyen”[37][tudjuk, hogy tilos hibát ejteni benne]. – ובא ולמד כאן – A Szentírás itt azt tanítja, – שלא ישחט ויאכל – hogy

tilos levágni, majd megenni [az elsőszülött állatot] – על אותו המום – ama hiba folytán.

– הרי דבר שתעבתי לה – Ha valaki húst és tejet együtt főzött, – ez [ugyancsak] olyasvalami, amit utálatossá tettem számotokra, – הזהיר – ezért [a Szentírás] itt tiltja annak fogyasztását.[38]

ואת הקזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם, מבשרם לא תאכלו ובגבולתם לא תגעו. (דברים יד, ח)

...és a sertést, mert hasadt patájú ugyan, de nem kérődző; ez tisztátalan nektek, húsból ne egyetek, és hullájukat se érintsétek. (5Mózes 14:8.)

A bölcsek – רבותינו פָּרְשׁוּ – magyarázata szerint – בְּרִגְלָהּ – ez az ünnepek idejére vonatkozik, – שְׂאֵדָם – az ünnep idejére. – תִּיב לְטַהַר אֶת עֲצָמוֹ – mert az embernek meg kell tisztulnia – בְּרִגְלָהּ – az ünnep idejére. [Amikor az embereknek el kell zárándokolniuk a Szentélyhez, és ott áldozatot kell bemutatniuk. A rituálisan tisztátalanok azonban nem léphetnek be a Szentélybe.] – וְיָכוֹל יִהְיוּ מְזֻהָרִים בְּכֹל הַשָּׁנָה – Vagy talán a figyelmeztetés az egész évre szól? – תִּלְמוּד לְדוֹר – A Tóra ezért azt mondja:[39] – אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגו' – „Szólj a papokhoz... [halott miatt ne tisztátalanítsa meg magát népe között].” [A korlátozás itt nyilvánvalóan csupán a kohanitákra vonatkozik, az izraelitákra nem.] – וּמָה טְמֵאת הַמֵּת הַמּוֹרָה – Ha az emberi holttestből áradó tisztátalanság tilalma, [amely a tisztátalanság] szigorúbb [formája], – מְזֻהָרִים – az izraelitákra csupán a kohanitákra vonatkozik, – וְאִין יִשְׂרָאֵל מְזֻהָרִים – az izraelitákra viszont nem, – טְמֵאת גְּבִלָה קְלָה – akkor az enyhébb tisztátalanság, amely egy állati tetemből árad, – לֹא כָּל שֶׁכֶּן – nyilvánvalóan [csak a kohanitákra vonatkozik.]

לא תאכלו כל גבלה לגר אשר בשעריה תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך, לא תבשל גדי בחלב אמו. (דברים יד, כא)

Ne egyetek semmi dögöt; a jövevénynek adjad, aki kapuidban van, hogy egye, vagy add el az idegenek, mert szent nép vagy te az Örökkévalónak, a te Istenednek. Ne főzd meg a gödölyét anyja tejében. (5Mózes 14:21.)

– גַּר תּוֹשֵׁב – ...a jövevénynek adjad, aki kapuidban van... – אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיהָ – A [városaidban] letelepedett jövevénynek, [nem-zsidónak,] – שִׁקְבַל עָלָיו – aki már magára vette, hogy tartózkodni fog a bálványimádástól, – וְאִוְכַל גְּבִלוֹת – de [azért] megeszi a nem rituálisan levágott [állat] húsát.

– קָדֹשׁ – ...mert szent nép vagy te az Örökkévalónak... – כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' – [Ennek a mondatnak két jelentése is lehet. Egy:] Szenteljétek meg magatokat [azaz óvakodjatok] – בְּמִתָּר לָהּ – attól is, ami

engedélyezett számotokra. – דְּבָרִים הַמְתָּרִים – [Kettő: Nagy ereje van a szokásnak, így aztán] azokat a dolgokat, amelyek engedélyezettek, – וְאַחֲרֵים נוֹהֲגִים בָּהֶם אֲסוּר – egyesek mégis tartózkodnak tőlük, mintha tiltottak lennének; – אַל תַּתִּירֵם בַּפְּנֵיהֶם – ezeket ne engedélyezd a jelenlétükben.

וְאַכְלֵתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשָׂר דְּגָגָה תִירָשָׁה וַיִּצְהָרָה וּבְכֹרֶת בְּקָרָה וְצִאֲנָה, לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים. (דברים יד, כג)

...Ne főzd meg a gödölyét... – שְׁלֹשׁ פְּעָמִים – [A „gödölye”] háromszor [szerepel a Tórában][40] – פָּרֹט – azért hogy kivonja [a tilalomból] – לַחֲיָה וְלַעֲוֹפֹת וְלַבְּהֵמָה טְמֵאָה – a vadakat, a szárnyasokat és a tisztátalan állatokat.

וְאַכְלֵתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשָׂר דְּגָגָה תִירָשָׁה וַיִּצְהָרָה וּבְכֹרֶת בְּקָרָה וְצִאֲנָה, לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים. (דברים יד, כג)

És edd az Örökkévaló, a te Istened színe előtt, azon a helyen, amelyet majd kiválaszt, hogy ott lakjon Neve. Gabonád, mustodnak és olajodnak tizedét, marhádnak és apró jószágodnak elsőszülöttjeit, hogy megtanuld félni az Örökkévalót, a te Istenedet, minden időben. (5Mózes 14:23.)

וְאַכְלֵתָ וְגוֹי – **És edd...** – זֶה מֵעֵשָׂר שְׁנֵי – Ez egy második tizedre vonatkozik, – לִתֵּן מֵעֵשָׂר רִאשׁוֹן לַלְוִיִּם – hogy az első tizedet a lévitáknak adjuk, – שְׁנָאֲמַר – mint írva van: [41] – כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי – וְנָתַן לָהֶם רִשׁוֹת לְאֹכְלוֹ בְּכֹל – „Ha elveszitek Izráel fiaitól a tizedet...” – יִשְׂרָאֵל וְגוֹי שְׁנָאֲמַר – És ők (a léviták) azt bárhol elfogyaszthatják, – מִמָּקוֹם – mint írva van: [42] – וְאַכְלֵתֶם אֹתוֹ בְּכֹל מְקוֹם – „És ehettek azt minden helyen.” – עַל כִּרְחֹק – ez [a versünkben említett tized] egy másik tizedre vonatkozik.

מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיאַתְּ אֶת כָּל מֵעֵשָׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהוּא, וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעֲרֶיךָ. (דברים יד, כח)

Minden harmadik év végével vidd ki minden tizedét termésednek abban az évben, és add le kapuidban. (5Mózes 14:28.)

מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים – **Minden harmadik év végével...** – בָּא וְלָמַד – Ez [a vers] azt tanítja, – שְׂאֵם הַשָּׂהָה מֵעֲשָׂרוֹתָיו – hogy ha valaki nem szolgáltatta be a tizedeit – שָׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנֵינִיָּה לְשִׁמְטָה – a hétéves ciklus [azaz a *smítá*] első és második évében, – שְׁיִבְעָרָם מִן הַבַּיִת – akkor el kell távolítania azokat otthonából – בְּשָׁלִישִׁית – a harmadik év során.

אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן, כִּי בָרַךְ יִבְרַכְךָ יְהוָה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים טו, 7)

Bizony nem lesz közötted nincstelen, mert meg fog téged áldani az Örökkévaló az országban, amelyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked birtokul, hogy elfoglaljad. (5Mózes 15:4.)

וְלֵהָלֵךְ הוּא – **Bizony nem lesz közötted nincstelen...** – אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן – Mert nem fog kifogyni a nincstelen... – [Ez úgy kell értenünk, hogy] azokban az időkben, amikor teljesítitek Isten akaratát, – אֲבִיּוֹנִים – [csupán] mások között lesznek nincstelenek, – וְלֹא בְּכֶם – de közöttetek nem; – וּכְשֵׁאִין אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם – amikor azonban nem teljesítitek Isten akaratát, – אֲבִיּוֹנִים בְּכֶם – lesznek nincstelenek közöttetek.

אֲבִיּוֹן – **... nincstelen(evjon)...** – דָּל מְעַיֵי – [Ez olyasvalakire utal, aki szegényebb, mint az „áni” (nélkülöző). – וְלִשׁוֹן אֲבִיּוֹן – Az „evjon” szó – וְשֵׁהוּא – תֵּאָב לְכָל דְּבָר – olyasvalakire utal, aki mindenre áhítozik (táév) [mivel semmije sincsen].

כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאֲחֵד אֲחֵיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נִתֵּן לְךָ, לֹא תֵאָמֵר אֵת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֵת יָדְךָ מֵאֲחֵיךָ הָאֲבִיּוֹן. (דברים 15, 7)

Ha lesz közötted nincstelen, testvéreid egyike, bármelyik kapudban, országodban, amelyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked, ne keményítsd meg szívedet, és ne zárd be kezedet szűkölködő testvéred előtt. (5Mózes 15:7.)

[Ha választanunk kell az egyes nélkülözők között akkor mindig] a „nincsteleneket” azaz legrászorultabbakat kell előnyben részesíteni.

אֲבִיּוֹן – **Ha lesz közötted nincstelen...** – הִתְאָב תֵּאָב קוֹדֶם – [Ha választanunk kell az egyes nélkülözők között akkor mindig] a „nincsteleneket” azaz legrászorultabbakat kell előnyben részesíteni.

אֲבִיּוֹן – **...testvéreid egyike...** – אֲחֵיךָ מֵאֲבִיךָ קוֹדֶם – Apai ági fivéredet előnyben kell részesíteni – לְאֲחֵיךָ מֵאִמְךָ – anyai ági fivéréddel szemben. [A látszólag fölösleges „egyike” szó a legközelebbi fivérre utal. Ez pedig az apai ági fivéreket jelenti, akikre (nem úgy, mint az anyai ági fivérekre) az örökösödés és a sógorházasság (*jibum*)[44] törvényei vonatkoznak.]

אֲבִיּוֹן – **...bármelyik kapudban...** – עִירְךָ – Városod szegényének – אֲבִיּוֹן – előnyt kell élveznie – עִיר אַחֶרֶת – valamely másik város szegényével szemben.

אֲבִיּוֹן – **...ne keményítsd meg...** – יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמְצַטְעֵר – Egyesek azon vívódnak, – אִם יִתֵּן אִם לֹא יִתֵּן – vajon adjanak-e vagy sem; – לֵבְךָ נֶאֱמַר – a Tóra éppen ezért azt mondja: – לֹא תֵאָמֵר – „...ne keményítsd meg [szívedet]”. – מִשֶּׁאֵחֵר יָדוֹ וְקוֹפְצָה – Mások kinyitják a kezüket, majd bezárják; – לֵבְךָ נֶאֱמַר – a Tóra éppen ezért azt mondja: – וְלֹא תִקְפֹּץ – „...ne zárd be [kezedet]”.

אֲבִיּוֹן – **...nincstelen testvéred előtt.** – אִם לֹא תִתֵּן לוֹ – Ha nem adsz neki, – סוֹפָה לְהֵיּוֹת אֲחֵיוֹ שֶׁל אֲבִיּוֹן – végül a nincstelen testvéredé leszel. [Azaz testvéredé válsz a szűkölködésben.]

[Ennek a versnek] egy további új tanítása: – העניק תעניק – „...juttass neki”[50] végkielégítést.

ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת ויהיה לה עבד עולם, ואף לאמתה תעשה כן. (דברים טו, יז)
Akkor vegyél egy árt, és szúrd át fülét az ajtón és legyen örökös szolgád. Szolgálóddal is így tégy. (5Mózes 15:17.)

Lehetséges ezt szó – יכול כמשמעו – **...legyen örökös szolgád...** – עבד עולם – szerint érteni? – תלמוד לומר – Ezért van írva:[51] – „[Jóbel az...], hogy visszatérjen mindenki a birtokához – ואיש אל משפחתו תשובו – és visszatérjen a családjához ”. – היא למדת – Ebből azt tanulhatod, – שאין זה אלא – hogy az Írás csak a jóbelig [az ötvenedik évig] értette az „örök” időt.

Adj neki – העניק לה – **...Szolgálóddal is így tégy.** – ואף לאמתה תעשה כן – juttatásokat [ahogy a szolgádnak[52]]. – יכול – Lehetséges, – אף לרציעה – hogy az Írás a fül átszúrásának kérdésében is – השוה הכתוב אותה – egyenlővé teszi a szolgálót [a szolgálával]? – תלמוד לומר – Ezért van írva:[53] – „Ha azt mondja a *szolga*...”, – עבד נרצע – [ebből azt tanulhatjuk:] csak a szolgának szúrják át a fülét – ואין אמה נרצעת – a szolgálónőnek nem.

רק את דמו לא תאכל, על הארץ תשפכנו פמיו. (דברים טו, כג)
Csak vérét ne edd; a földre öntsd ki, mint a vizet. (5Mózes 15:23.)

Hogy ne mondhasd – שלא תאמר – **Csak vérét ne edd...** – רק את דמו לא תאכל – azt, hogy – הואיל וכלו הטר – mivel az egész állat engedélyezett, – הבא מקלל – שְׁהָרִי קדוֹשׁ – [noha] egyáltalában véve tiltott kategóriából való, – hiszen szent, – וְנִשְׁחַט בַּחוּץ – mégis levágható [a Szentélyen] kívül, – בלא יכול – andéül, hogy megváltották volna, – וְנִאָּכַל – és meg is ehető, – פְּדִיוֹן – akkor talán még a vére is engedélyezett [fogyasztásra]. – יהא אף הדם מתר – A Tóra ezért azt mondja: – רק את דמו לא תאכל – „Csak a vérét ne edd.”

שמור את חַדְשׁ הָאָבִיב וְעִשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ, כִּי בְּחַדְשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה. (דברים טז, א)

Figyeld meg a kalászerés hónapját, és tartsd meg a peszáchot az Örökkévalónak, a te Istenednek, mert a kalászerés hónapjában vezetett ki téged az Örökkévaló, a te Istened Egyiptomból, éjjel. (5Mózes 16:1.)

מקודם בואו – **Figyeld meg a kalászerés hónapját...** – שמור את חַדְשׁ הָאָבִיב – שמור – Már bejövetel előtt figyeld, – שְׁיָהָא רְאוּי לָאָבִיב – hogy a tavaszi időbe essen, – לְהַקְרִיב בּוֹ אֶת מִנְחַת הָעֹמֶר – amikor azomer [új termésből való]

áldozatát kel hoznod, – ואם לאו – mert ha nem [tavaszra esik], – עבר את – akkor [hosszabbítsd meg az évet, és] határozd meg szökőévének. השנה – „a peszách után való napon mentek ki Izrael fiai...”. – אלא – De [azért van mégis így írva] – לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות – ahogy írva van:[54] – שְׁנֵאֲמַר – ahogy írva van:[55] – „És hivatta Mózeset és Áront az éjjel...”.

כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכון שמו שם תזבח את הפסח בערב, כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. (דברים טז, ו)

Hanem azon a helyen, amelyet az Örökkévaló, a te Istened kiválaszt, hogy ott honoljon a neve, ott áldozd a peszáchot este, naplementekor, abban az időben, amelyben kijöttél Egyiptomból. (5Mózes 16:6.)

...este, naplementekor, abban az időben, amelyben kijöttél Egyiptomból. – Ez – הרי שלשה זמנים חלוקים – Ez három különböző időpont: – 1. „Este”, azaz [délután, a napkeltétől számított] hatodik órától, vágd le! – וכבוא השמש – 2. „naplementekor” edd meg! – ותאכלהו – 3. „abban az időben, amelyben kijöttél” [azaz hajnalban] égesd el, – ולעשה – [Ez nem azt jelenti, hogy mivel *notár*-rá[56] válik! – ויצא לבית השרפה – hiszen ünnepen tilos volt égetni, hanem inkább] el kellett vinni az égetőhelyre. [Vagyis arra a helyre, ahol az elfogyasztásra már alkalmatlanná vált áldozati húsokat elégetik.]

ששת ימים תאכל מצות, וביום השביעי עצרת ליהוה אלהיך לא תעשה מלאכה. (דברים טז, ח)

Hat napon át egyél kovásztalan kenyeret, és a hetedik napon ünneplő gyülekezés legyen az Örökkévalónak, a te Istenednek; ne végezz munkát. (5Mózes 16:8.)

Hat napon át egyél kovásztalan kenyeret... – שבעת ימים – Egy másik helyen pedig azt mondja:[57] – ובמקום אחר הוא אומר – „hét napig”?! – שבועה מן הישן – [A magyarázat:] Hét napig ehetsz a régi termésből, – וששה מן החדש – de csak hat napig az újból. [Csak az után lehetett az újból enni, hogy a második napon áldozatot mutattak be belőle a Szentélyben, azomer-t.[58]]

על אכילת מצה – Arra tanít téged, – למד – Egy másik magyarázat: – שבועה מן הישן – hogy a hetedik napon nem kötelező kovásztalankenyeret enni, – וששה מן החדש – Mivel a hetedik napi [kovásztalankenyér-evés kötelezettsége] – ויצא מן הכלל – benne volt az általános szabályban [a korábbi idézetben], –

de most kivétel lett [ebben az idézetben] – ללמד שאין אכילת מצה בו חובה – azáltal, hogy a hetedik napon a kovásztalan kenyérfogyasztása mégsem kötelező, – אלא רשות – hanem csupán megengedett, – ולא ללמד – ez [a tanítás] nem csak saját magára [a hetedik napra] nézve vonatkozik, – אלא ללמד על הכלל כולו יצא – hanem az egész általános szabályra is. – מה שביעי רשות – [Vagyis azt tanulhatjuk,] hogy amiként a hetedik napon [a kovásztalan fogyasztása nem kötelesség, hanem csak] lehetőség, – אף בלם רשות – ugyanígy az előző napokon is csak lehetőség [és nem kötelezettség]. [Tehát nem kötelező peszách egyik napján sem kovásztalan kenyeretenni, csupán meg van engedve.] – חוץ מלילה הראשון – kivéve az első éjszakát [Izraelen kívül, az első kettőt], – שכתוב קבעו חובה – mert ezt a kötelezettséget külön mondat említi, – שגאמר – ahogy írva van:[59] – בָּעֶרְבַּ תֹּאכְלוּ מִצֶּת – „...este egyetek kovásztalan kenyeret”.[60]

וְשִׂמְחָתָּ לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִתָּהּ וּבְנֶה וּבִתָּהּ וְעַבְדָּהּ וְאִמָּתָהּ וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיהָ וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁמָּה. (דברים טז, יא)

És örülj az Örökkévaló, a te Istened színe előtt, te, fiad és leányod, szolgád és szolgálód és a levita, aki kapuidban van és a jövevény, az árva és az özvegy, akik közötted vannak, azon a helyen, amelyet kiválaszt az Örökkévaló, a te Istened, hogy ott honoljon a neve. (5Mózes16:11.)

...a levita, ...a jövevény, az árva és az özvegy... – אַרְבַּעָה שְׁלִי – [Ez az] Én négyem, – כְּנָגֵד אַרְבַּעָה שְׁלָהּ – szemben a te négyeddal: – בְּנֶה וּבִתָּהּ וְעַבְדָּהּ וְאִמָּתָהּ – „fiad és leányod, szolgád és szolgálód.” – אֲנִי מְשַׂמַּח אֶת – Ha te megörvendezteted az Enyéimet, – אִם אִתָּהּ מְשַׂמַּח אֶת שְׁלִי – én is megörvendeztetem a tiéidet.

אִישׁ כְּמַתְנַת יָדוֹ, כְּבִרְפַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָהּ. (דברים טז, יז)

Ki-ki keze adománya szerint, az Örökkévaló, a te Istened áldása szerint, amit neked adott.(5Mózes 16:17.)

– מִי שֵׁישׁ לוֹ אוֹכְלֵין הַרְבֵּה – **Ki-ki keze adománya szerint...** – אִישׁ כְּמַתְנַת יָדוֹ – Akinek sok evője [azaz sok ember élelmezéséért felelős] van – וְנִכְסִים – és nagy vagyona, – יָבִיא עוֹלוֹת מְרֻבּוֹת וּשְׁלָמִים מְרֻבִּים – az sok égő- és engesztelő áldozatot hozzon.

[1] 5Mózes 27:15-26. A konkrét áldás és átok nem itt helyeztetik eljüket, hiszen azok nem is említettnek meg ebben a fejezetben. Az „elétek helyeztek” itt inkább csak magára a kivitelezésre utal, nevezetesen arra, hogy az egyik a Gerizim, a másik pedig az Évál hegyén hangzik majd el (29. vers).

[2] Uo. 27:15-26.

[3] Lásd az 5Mózes 27:12-hez írt Rási-kommentárt.

[4] Mint azok a népek, amelyek „magas hegyeken és a dombokon és minden zöldellő fa alatt” imádták isteneiket, amint az a 2. versben szerepel.

[5] 3. vers.

[6] Uo. 11:31.

[7] A *bámá* egy rendszerint kőből (de néha földből) emelt, áldozatbemutatásra használt oltár.

[8] Ezek ugyanis nem kötelező áldozatok, ellentétben például a fentebb említett bűn- és vétekáldozattal, amelyek kötelező áldozatok, s mint ilyeneket, csakis a mindenkori központi, vagy nemzeti szentélyben lehetett bemutatni.

[9] 2Sámuel 7:1-2.

[10] 5Mózes 12:5.

[11] 2Sámuel 24:24.

[12] 11. vers.

[13] Jósuá 15:63.

[14] Lásd 1Mózes 23. fejelet.

[15] Lásd uo. 3.

[16] 36. fejelet.

[17] 2Sámuel 5:6. Azt mondták Dávid királynak, hogy addig nem léphet be Jevusz területére, amíg a vak és a sánta ott van.

[18] „A vak” az öreg korára megvakult (1Mózes 27:1.) Izsák ősatya világtalannak ábrázolt szobra volt, „a sánta” pedig az angyallal folytatott tusakodása közben megsérült csípőjű (uo.32:26.) Jákob ősatya szobra volt, amely sántának ábrázolta őt. Ábrahám esküjét a szobrok szájába írták fel.

[19] 4Mózes 18:17-18.

[20] Lásd 5Mózes 26:1-4.

[21] Élő állat valamely eltávolított tagjának fogyasztása tilos, még az állat halálát követően is. A szövegrész értelme: „Ne fogyassz olyan húst, amelyet akkor vágtek ki az állatból, amikor annak lelke még benne volt a húsában.”

[22] Példabeszédek 22:18.

[23] Lásd az 5Mózes 4:2-hez írt Rási-kommentárt.

[24] 5Mózes 6:8.

[25] 3Mózes 23:40.

[26] 4Mózes 6:22-27.

[27] 1Sámuel 26:19.

[28] Jechezkél 43:14.

[29] Amint az 1Mózes 44:30 mondja az apa-fiú kapcsolatról: „...holott lelke össze van kötve az ő lelkével”.

[30] *Példabeszédek* 7:9.

[31] Azaz hét specifikus kérdést kell feltenni a bíróság előtt megjelenő tanúknak. Ezek a kérdések annak az eseménynek az idejére és helyére vonatkoznak, amellyel kapcsolatban a tanú a vallomását teszi. A „nyomozást” jelentő hét kérdés a Talmud *Szánhedrin* traktátusában 40a-ban van felsorolva.

[32] A „nyomozás vagy kérdezősködés” azokra a kérdésekre vonatkozik, amelyeket a tanúknak tanúvallomásuknak az időtől és a helytől eltérő részleteire vonatkozóan tesznek fel. Például, hogy milyen ruhát viselt az illető vádlott.

[33] *5Mózes* 19:18.

[34] *Uo.* 17:4.

[35] Lásd a *2Mózes* 21:6-hoz tartozó Rási-kommentárhoz írt 3. lábj.

[36] *3Mózes* 21:5.

[37] *3Mózes* 22:21.

[38] Ezt ezen kívül onnan is tanuljuk, hogy háromszor ismétlődik a „Ne főzz gödölyét anya tejében” tilalma. lásd a *2Mózes* 23:19-hez írt Rási-kommentárt.

[39] *3Mózes* 21:1.

[40] Ezen a helyen kívül még a *2Mózes* 23:19-ben és 34:26-ban.

[41] *4Mózes* 18:26.

[42] *Uo.* 31.

[43] 11. vers.

[44] *5Mózes* 25:5-10.

[45] *Uo.* 24:15.

[46] Noha ez a vers egy szegény napszámosról szól, aki a kifizetetlen bére miatt kiált az Ég felé, a mi versünk viszont egy megtagadott kölcsönről szól, a két eset nyilvánvalóan összehasonlítható.

[47] *2Mózes* 21:2.

[48] *Uo.*

[49] Azzal kapcsolatban, hogy a pubertás korban felszabadul, lásd a *2Mózes* 21:11-hez írt Rási-kommentárt.

[50] 14. vers.

[51] *3Mózes* 25:10.

[52] 14. vers.

[53] *2Mózes* 21:5.

[54] *4Mózes* 33:3.

[55] *2Mózes* 12:31.

[56] *Notár:* (szó szerint:) „maradék”. Az az áldozati hús, amely megmaradt azon az időn túl, ameddig a Tóra kijelölte annak elfogyasztását.

[57] *2Mózes* 12:15.

[58] *3Mózes* 23:14.

[59] *2Mózes* uo. 18.

[60] A fenti levezetés Jismáél rabbi 8. módszere a Tan kifejtésére, lásd *Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 30. oldal.